

EPITAAF

vereniging voor funeraire archeologie

Woord vooraf

Beste lezer,

Onze verontschuldiging voor de vertraging waarmee nieuwsbrief 11/12 bij de leden is gekomen. Wij doen het mogelijke om dergelijke problemen in de toekomst te vermijden.

Met enige trots stellen wij u op blz. 2 en 3 de nieuwe, en reeds in het vorige nummer aangekondigde, Epitaafpublicatie voor. Deze kleine gids voor het Lakense kerkhof vult een bestaande leemte eindelijk in.

Nu de restauratie van het Ghémarmonument zo goed als voltooid is, kan Epitaaf werk maken van een volgend restauratieproject. Het Coghenmonument, waarmee u in dit nummer (op blz. 2) kennismaakt, komt hiervoor zeker in aanmerking. Vanaf nu zijn giften voor dit specifieke Epitaafproject welkom. Voor giften, zie blz. 8.

Onze eerstvolgende activiteit brengt ons naar de provincie Henegouwen, tot vlakbij de Franse grens. Meer hierover in deze nieuwsbrief op blz. 6.

Tentoonstellingen

Namen - Musée des Arts anciens du Namurois, Hôtel de Gaiffier d'Hestroy, rue de Fer 24 :

Le néo-gothique en Wallonie. De begeleidende catalogus bevat negen bijdragen over de neogotiek in Wallonië, waaronder **Tendance du néo-gothique dans l'art funéraire**, door G. Malevez.

Van 19 oktober tot 17 november, dagelijks (behalve dinsdags) van 10 u tot 12.30u en van 13.30u tot 18 u.

Kalender

Zaterdag 7 december 1991, 10.30 uur :

Rondleiding kerkhof van Laken

Afspraak aan de ingang, O-L-Vrouwvoorplein.

Prijs : Leden 75 BEF / Niet-leden 150 BEF.

Zaterdag 14 december 1991, 9 00 uur :

Daguitstap naar het Doornikse

(Howardries en Antoing, zie ook blz. 6)

Afspraak op het Onze-Lieve-Vrouwvoorplein, te 1020 Brussel (Laken). Inschrijven op voorhand is onontbeerlijk.

Prijs (autocar en gids) : Leden 750 BEF / Niet-leden 850 BEF.

Voor de rondleiding en/of uitstap verzoeken wij U op voorhand in te schrijven door overschrijving op rekeningnummer 068-2039260-56 van Epitaaf, 1020 Brussel, met vermelding van datum, activiteit en aantal personen.

Parijs - Musée de l'Homme, Palais de Chaillot, place du Trocadéro : **Rites funéraires préhistoriques, naissance du sacré.** Naast ontelbare voorwerpen worden er 21 natuurgetrouwe afgietsels van voorhistorische graven over een periode van 100.000 jaar tot en met de zevende eeuw van onze tijdrekening tentoongesteld.

Tot 27 januari 1992, dagelijks (behalve dinsdags) van 9.45u tot 17.15u

Requiem

Requiem van Mozart

1 november (20.00u)

Brussel, Sint-Jacob-op-Koudenbergkerk

8 november (20.30u)

Lier, Begijnhofkerk

10 november (20.00u)

Knokke, Heilig-Hartkerk

5 december (20.00u)

Brussel, Sint-Michielskathedraal

6 december

Gent, Sint-Stefanuskerk.

Ein deutsches Requiem van Brahms

5 november (20.30u)

Gent, Sint-Pieterskerk

9 november (20.00u)

Brussel, Paleis voor Schone Kunsten

Requiem van Martinelli

9 november (20.30u)

Kortrijk, Onze-Lieve-Vrouwkerk

10 november (20.30u)

Leuven, Sint-Geertruikerk

Requiem van Rutter

16 november (20.00u)

Bilzen, Sint-Mauritiuskerk

Requiem 'Kerkhofblommen' van Marinus de Jong

28 november

Leuven, Lemmensinstituut

EPITAAF-
PUBLICATIE

KERKHOF VAN
LAKEN

*Kerkhof Laken. Grafkapel van de familie
Coghen, toegeschreven aan J.-P. Cluysenaar.
Foto : Bert Bracke.*

*Gisant, de overleden graaf voorstellend,
een beeld in Carraramarmer van
Willem Geefs. Foto : Pol De Prins.*

Bijna 90 jaar na het verschijnen van Arthur Cosyns *Laeken, Ancien et Moderne* - een boek dat intussen bijna onvindbaar is - brengt Epitaf, in samenwerking met de Uitgeverij Plaizier, een nieuwe gids uit onder de titel 'Kerkhof van Laken'.

Uit de onuitputtelijke schatkamer van het Lakense kerkhof werden 15 graven geselecteerd, besproken en geïllustreerd.

M. Celis en J. Vandenbreeden schreven de teksten; de foto's zijn van B. Bracke, B. Hennebert en F. Tas.

Carto zorgde voor de plattegrond met de ligging van de besproken grafmonumenten.

Deze gids is ook in het Frans beschikbaar.

Deze handzame gids in zakformaat (12 x 17 cm) telt 40 pagina's, is rijk geïllustreerd, en wordt te koop aangeboden voor de prijs van 200,- fr. Leden betalen slechts 180,- fr. Je kan ook bestellen door overschrijving op rekening nr 068-2039260-56 van Epitaf v.z.w., Onze-Lieve-Vrouwvoorplein 16, 1020 Brussel met vermelding "Kerkhof van Laken" (20,- fr extra voor verzendkosten).

Inhoud

Na een korte inleiding met de geschiedenis van het Lakense kerkhof, komen de volgende personen en hun grafmonumenten aan bod :

1. **Alphonse Balat**, architect van koning Leopold II. Zijn meesterwerk zijn de koninklijke serres te Laken.

2. **Emile Bockstael**, burgemeester van Laken van 1877 tot 1920, was de stuwende kracht voor de uitbouw van het Lakense kerkhof.

3. **Graaf Coghen** (zie bijgevoegde tekst en foto's).

4. **George De Ro**, notaris, heeft het grafmonument 'Les Trois Ages' laten oprichten, maar werd hier niet begraven.

5. **Jef Dillen**, kunstliefhebber, koos 'De Denker' van A. Rodin als grafmonument.

6. **Familie Ghémar**. Bekendste vertegenwoordiger van deze familie was lithograaf Louis Ghémar, een der pioniers van de fotografie. *Over de restauratie van het monument Ghémar, zie Nieuwsbrief nr. 8, juli 1990.*

7. **La Malibran**, internationaal gevierde cantatrice.

8. **Familie Moselli**. Ferdinand Moselli, wisselagent, bestelde een geniusfiguur bij beeldhouwer Juliaan Dillens.

9. **Ferdinand Nicolay**, filantroop, liet zijn beeld nog bij leven uitvoeren door Ch.-A. Fraikin.

10. **Marie Pleyel**, buitengewone pianiste, verrichtte baanbrekend werk op het vlak van het piano-onderwijs.

11. **Joseph Poelaert** is bekend als de architect van de Congreskolom, de Lakense Onze-Lieve-Vrouwkerk en het indrukwekkende Justitiepaleis.

12. **Ernest Salu**, beeldhouwers van vader op zoon. Zij waren vooral actief in het grafbeeldhouwen. Hun atelier - ons Centrum voor Funeraire Archeologie in opbouw - bevindt zich naast de hoofdingang van het Lakense kerkhof.

13. **Familie Suys**. Architect Tilman Suys had een grote invloed op de vroeg-19de-eeuwse architectuur. Zijn zoon Leon ontwierp hun beider grafmonument.

14. **André Van Hasselt** was een veelzijdig man, die het bracht tot directeur van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België.

15. **Familie Vaxelaire**. Een bekende familie die de eerste grootwarenhuizen oprichtte (Grand Bazar, Au Bon Marché).

Bij wijze van kennismaking volgt hier de bespreking van het grafmonument van Graaf Coghen, ongetwijfeld een van de blikvangers op het Lakense kerkhof.

Jacques André Graaf COGHEN

(Brussel, 31 oktober 1791 - Brussel, 15 mei 1858)
Concessie nr. 106, Perk 5, Weg 17

Herkomstig uit Ierland is de familie Coghen reeds lange tijd in de Zuidelijke Nederlanden gevestigd, wanneer Jacques André Graaf Coghen huwt met Caroline Sophie Joséphine Rittweger (1799-1885). Uit het huwelijk van hun oudste dochter Isabelle (1822-1891) met Théodore Mosselman du Chenoy komen drie kinderen voort, waaronder Laura (1854-1925), de latere echtgenote van Don Beniamino Ruffo di Calabria (1848-1901), toekomstig grootvader van Donna Paola Ruffo di Calabria...

Graaf Coghen zelf wordt op 27 september 1830, enkele uren slechts na de aftocht van de laatste Hollandse bataljons, door het Voorlopig Bewind aangesteld tot Algemeen Commissaris der Financiën. In 1831 wordt hij benoemd tot (eerste) Minister van Financiën, een ambt dat hij zal bekleden tot 20 oktober 1832. Nog in 1831 wordt hij verkozen in de Kamer van Volksvertegenwoordigers, en dit tot 1845. In 1848 doet hij zijn intrede in de Senaat, waarvan hij later ondervoorzitter wordt.

Het mausoleum dat hij deelt met zeven familieleden behoort ongetwijfeld tot de fraaiste en meest evenwichtige realisaties in het genre. De imponerende, neoromaans getinte grafkapel, door Arthur Cosyn toegeschreven aan niemand minder dan Jean-Pierre Cluysenaar (1811-1880) is rijkelijk getooid met pilasters en kolonnetten, krulkapitelen, bogenfriezen en, tot tweemaal toe, het initiaal C. Binnenin, beschermd door een smeedijzeren deur, rust de gisant, levensgroot en in Cararmarmer. De overleden graaf draagt het ambtsgewaad van diplomaat, getooid met zijn eretekens, de armen gekruist over de borst. Vooraan links, op het praalbed, de naam van de beeldhouwer : "*Gme Geefs, statuaire du Roi*" (1864).

Grafmonumenten beschermd op de begraafplaats van Sint-Gillis

Bij besluit van de Executieve van het Brusselse Hoofdstedelijk Gewest van 11 juli 1991 jongstleden, werden vijf grafmonumenten op de begraafplaats van de gemeente Sint-Gillis te Ukkel, in uitvoering van de wet van 7 augustus 1931 op het behoud van monumenten en landschappen, beschermd als monument. Het zijn meteen de eerste funeraire 'monumenten' van de Brusselse agglomeratie. Het loont dan ook de moeite hier even verder op in te gaan.

De huidige begraafplaats van Sint-Gillis, gelegen aan de Alsebergsesteenweg te Ukkel-Calevoet, werd in gebruik genomen in januari 1895, ter vervanging van de opeenvolgende begraafplaatsen ter hoogte van het Montereyfort (gesloten in 1862), aan de Bosstraat (1862-1881) en aan de overzijde van de Alsebergsesteenweg (1881-1895).

De monumentale frontpartij in eclectische, Etruskisch-getinte stijl, werd ontworpen door gemeentelijk architect Edmond Quélin; ze is typerend voor de toenmalige officiële funeraire architectuur, waarvan de begraafplaatsen van Brussel-Evere (architect Victor Jamaer, 1877) en Sint-Joost-ten-Node (architect Léon Govaerts, 1902) in het Brusselse verwante voorbeelden vormen.

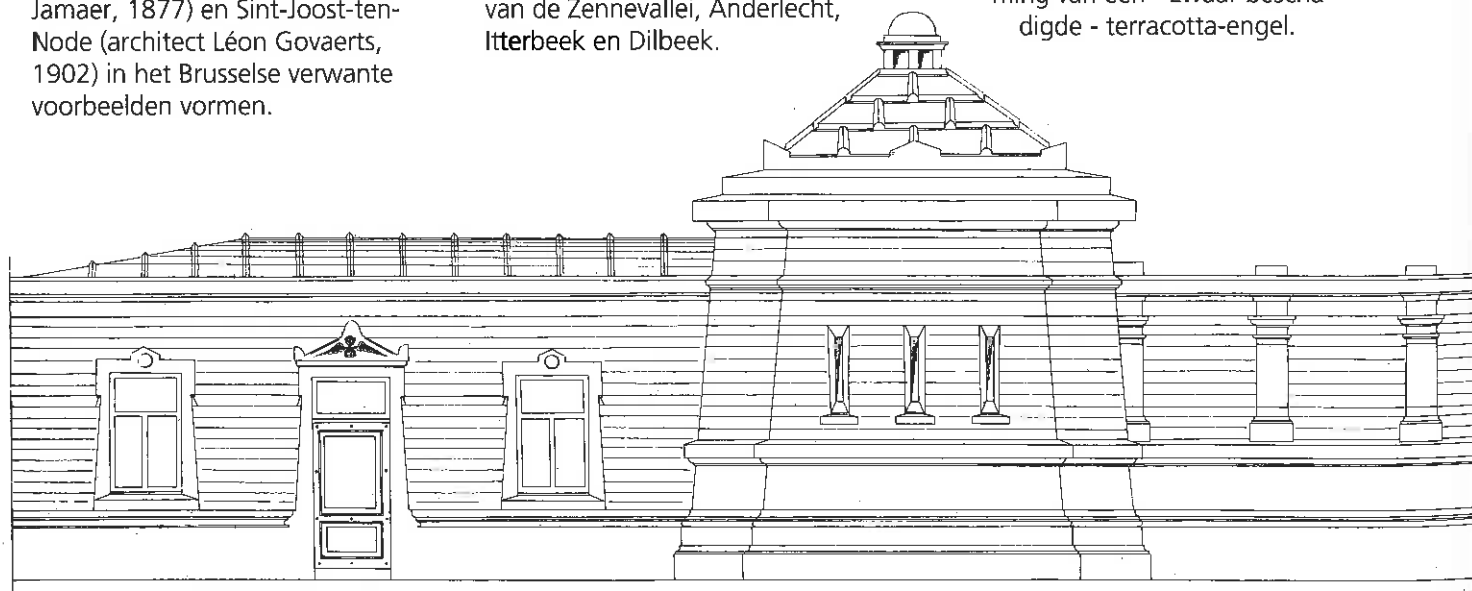
Vermeldenswaard is hier nochtans de nauwe samenwerking met beeldhouwer Juliaan Dillens, resulterend in de fraaie dubbele inkomhekken met hoge middenpijler, bestemd voor Dillens' aangrijpende witmarmeren treurfiguur *Le Silence de la Tombe* (1894-1896). Vreemd genoeg kon dit sindsdien als meesterwerk erkende, slechts enkele jaren voor het overlijden van de beeldhouwer tot stand gekomen werk, geenszins genade vinden in de ogen van de *Koninklijke Commissie voor Monumenten*. Hierover in 1894 om advies gevraagd aan de hand van een wassen schaalmodel vooreerst, een gipsmodel vervolgens, gaf dit achtbaar college op 15 juni 1895 inderdaad aan de provinciegouverneur te kennen dat "*Il ne semble pas, ... que l'emplacement indiqué soit bien celui qui convient à une statue. Nous sommes d'avis qu'il serait infiniment préférable de renoncer à ce projet et de remplacer la statue par une urne ornée de bas-reliefs*".

De begraafplaats zelf strekt zich uit over een westwaarts gerichte heuvelflank waarvóór een wijds, nog agrarisch landschap met Drogenbos, Ukkel, Vorst, Sint-Gillis en, op de tegenoverliggende flank van de Zennevallei, Anderlecht, Ixterbeek en Dilbeek.

Vanuit de hoofdingang aan de Stiltelaan uitwaaiende dreven en paden omgorden de centrale laan met graf galerijen, naar het fel geprezen Lakense voorbeeld. De onlangs beschermde monumenten staan verspreid ingeplant over de begraafplaats en kwamen tot stand in de periode 1903-1915.

■ Het grafmonument voor **Gustave Defnet** (†1904), vrijwel rechtover de hoofdingang van de begraafplaats (Perk 2, Laan 2, Concessie nr 316) is met zijn getrapte zerk en rechtopstaande stèle vrij traditioneel van vorm, ware er niet de vage art-nouveau-reminiscenties. Wellicht lag de nadruk dan ook op de - verdwenen - bronzen portretbuste. Historisch blijft de man nochtans belangrijk als gemeenteraadslid en schepen van Sint-Gillis, maar meer nog als Adviseur-Generaal van de Arbeidspartij en redacteur van het dagblad *Le Peuple*. Dat hij het tevens bracht tot volksvertegenwoordiger voor Namen verklaart wellicht waarom het monument werd opgericht door de *Alliance des Carriers de Modave*.

■ Minder nog is bekend over een zekere **Stappers** (Perk 13, Laan 5, Concessie nr 1249). Acht witmarmeren kolommetjes met arduinen entablement en koepel, het geheel op een cirkelvormige hoge sokkel, vormen een open baldakijnconstructie, ter bescherming van een - zwaar beschadigde - terracotta-engel.

■ Oud-gemeenteraadslid **Gustave Bosquet** (1846-1875) rust met andere familieleden in een grafkelder achterin het kerkhof (hoek Lanen 11 en 12, Concessie nr 203). Ten vroegste in 1903 werd hier een sobere arduinen grafkapel opgericht met klassicerende elementen - kolommen met dorisch kapiteel, entablement en driehoekig fronton - naar ontwerp van architect Hubert Marcq. Blijkens de inscriptie onderaan rechts werd hiervoor natuursteen aangewend uit de *Carrière des Nutons, Spontin*.

■ Anecdootisch maar karakteristiek dan weer, is het monument voor de Brusselse kunstschilder **Léopold Speeckaert** (Brussel 5 juli 1834 - Sint-Gillis 3 december 1915). Hoewel hij zijn jeugd doorbracht in de Brusselse Hoogstraat waren zijn ouders gefortuneerd, wat hem het vooruitzicht gaf op een kommerloos bestaan. De schilderkunst leerde hij kennen in het atelier van Van Eyken, maar in een eigen atelier aan de Wolstraat ging hij zélf aan het werk in het gezelschap van ondermeer Louis Dubois, Charles Hermans en Félicien Rops. Overigens bleef Léopold Speeckaert zijn leven lang een vurige bewondering koesteren voor de Franse schilder Gustave Courbet. In uitvoering van zijn laatste wilsbeschikking ging zijn hele nagelaten oeuvre naar de gemeente Sint-Gillis. Het omvat, naast nogal wat allegorisch bedoelde taferelen, ook heel wat verdienstelijke gezichten op het toenmalige Brussel.

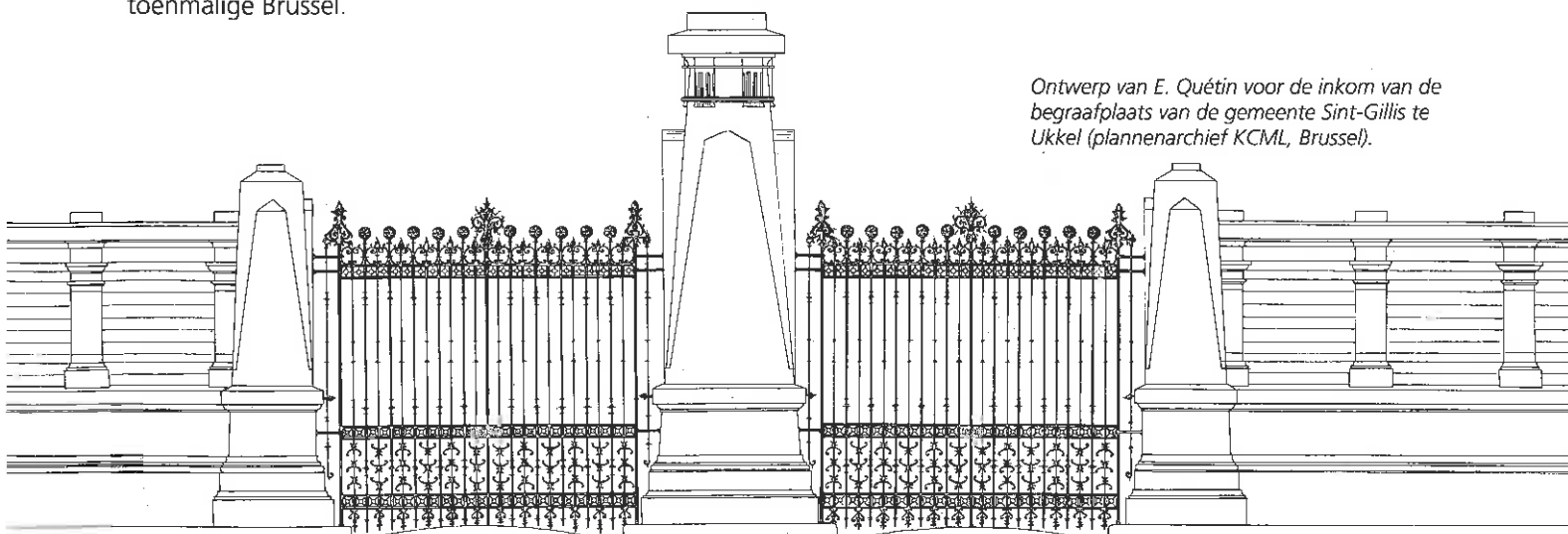
Het arduinen grafmonument (Perk 1, Laan 4, Concessie nr 569) bestaat uit een eenvoudige grafplaat met bronzen lauwerkrans en palmtak, en een gedrongen sokkel aan het hoofdeind. Twee portretmedaillons en een bronzen 'stilleven' met penselen, schildersdoos, twee paletten, een zitbankje en rozen tooien deze laatste.

■ **Juliaan Dillens** (Antwerpen 8 juni 1849 - Sint-Gillis 24 december 1904), zoon van een kunstenaarsgezin, schakelde zelf omstreeks 1867 over op het beeldhouwen, na een aanvankelijke tekenopleiding aan de Brusselse Academie. Ondanks de deelname aan een eerste tentoonstelling in 1870, zal Dillens in die jaren aan de kost komen als beeldhouwer op diverse Brusselse bouwwerven : aan het Beursgebouw vindt men hem in het gezelschap van de nog jonge Auguste Rodin en Ernest Salu I. Het controversiële vrouwelijke naakt *Een raadsel* (1876), door kunstcritici als 'vulgaire' gebrandmerkt, is niet van aard zijn financiële situatie te verbeteren. In 1877 uitgeroepen tot laureaat van de *Prijs van Rome*, kan Dillens zich in Italië eindelijk vier jaar lang creatief uitleven. Toch volgen nog een aantal moeilijke, magere jaren. Zijn wassen *Graffiguur* - een geknield naakt meisje - op het *Salon de l'Essor* van 1885, lijkt nochtans een keerpunt te vormen. Officiële opdrachten zullen nu stilaan vol-

gen : beelden voor het Broodhuis (1886), het Stadhuis (1885-1888), het voormalige *Paleis voor Schone Kunsten*, allen te Brussel, tal van borstbeelden, beelden voor diverse fontein, het 'T-Serclaesgedenkteken aan de Brusselse Grote Markt, en zovele andere. Naast diverse buitenlandse tentoonstellingen, onderwees hij nog aan de kunstschool van Elsene en, vanaf 1898, aan de Academie van Brussel. Kanker zal hem vellen op 54-jarige leeftijd.

Pas vier jaar later, in 1908, zal zijn laatste rustplaats (Perk 3, op de hoek van de Lanen 1 en 7, Concessie nr 329) geëerd worden met een bijzonder mooi monument, ontworpen door architect Eugène Dhucque (ontwerp en foto, zie blz. 8). Opgericht in blanke Euvillesteen, neemt het de vorm aan van een sierlijke, klassicerende portiek met flankerende Corinthische kolommen en bekronend entablement, waarop als enig opschrift '**JULIAAN DILLENS 1849-1904**'. Een witmarmeren portretbuste van de kunstenaar, door de Westvlaamse beeldhouwer Jules Lagae (leerling en beschermeling van Dillens), geplaatst op een ranke sokkel vóór de vlakke, omlijste achtergrond, neemt de centrale plaats in van het monument. Aan diens voeteneind zit een ingedommeld, mollig knaapje, het hoofd rustend op een urne.

Marcel M. Celis

Ontwerp van E. Quétin voor de inkom van de begraafplaats van de gemeente Sint-Gillis te Ukkel (plannearchief KCML, Brussel).

Epitaaf op uitstap in de buurt van Doornik

Te Howardries :

■ grafkapel van de familie Du Chastel

Evenals de begin dit jaar bezochte grafkapel van de familie de Hennin-Liétard te Boussu, gaat het hier om een ensemble dat hoofdzakelijk gelieerd is met de continue, veleeuwen-durende bezitsuitoefening van één enkele familie over een bepaald domein. Dat dergelijke site redelijk gaaf het fijnmazige net van de veranderende historische werkelijkheid overleefde en daarenboven uit de verschillende periodes getuigenissen accumuleerde, geeft het geheel een bijzondere status.

Na gedurende de 13de eeuw o.a. in bezit te zijn geweest van de familie de Lalaing, verwierven de Du Chastels in 1330 deze heerlijkheid. Zij bleven, een kort XVIde-eeuws intermezzo niet te na gesproken, in het bezit van deze kapel tot 1795. Alhoewel deze kapel vrijwel volledig is opgenomen in het kerkgebouw van omstreeks 1860, klimmen bepaalde muren ervan op tot de vroegste periode.

Het oudste bewaarde monument is de grafplaat van Isabeau de la Houardrie uit 1303. Deze met een verfijnde graveertechniek in Doornikse steen gerealiseerde plaat verwijst, zowel door haar groot formaat als door de Scheldegotische stijl van de architecturale omlijsting, nog uitdrukkelijk naar de XIIIde eeuw.

De late gotiek wordt dan weer vertegenwoordigd door de grafplaat van Gérard II de Mortagne en zijn echtgenote Catherine de Hemsrode van ca. 1460. De XVIde-eeuwse monumenten in renaissancestijl omvatten hoofdzakelijk wandgraven en epitaven. Een rijk voorbeeld met typische triomf-boogstructuur vormt dat van Nicolas du Chastel en beide echtgenotes uit 1592.

Ook de epitaven vinden we dan weer terug in al hun rijke verscheidenheid die de XVIde-eeuwse renaissancestijl meebracht. Deze

gaan van het eigenlijke sobere tekstbord in een weliswaar uitgewerkte rolwerkkartouche (Antoinette de Renty, 1589) over epitaven waarbij devotietaferelen worden gecombineerd met prianten in enkelvoudige tot drieluikstructuur (o.a. dat van Anne de Recourt uit 1610) tot de zeldzame retabelvorm (Jeanne Lamberte de Croy uit 1624). Wat de XVIIde eeuw betreft zijn er nog twee typische 'demi-couché' figuren aanwezig, een vorm die een ruime plaats innam in het barokke repertoire. Zowel François (1622) als Nicolas du Chastel (1633) werden in vol krijgsornaat op deze wijze in hun mausoleum voorgesteld.

Alhoewel de artistieke kwaliteit van deze XVIde- en XVIIde-eeuwse monumenten niet steeds vergelijkbaar is met de toonaangevende monumenten van dat ogenblik, vormen ze wel een zeer representatief overzicht van de assimilatie van de belangrijkste vormtypes tot in de kleinere ateliers. Een fascinerend aspect vormt tevens het heraldische geheel dat zich door deze combinatie van monumenten verbonden met één familie voordoet.

Te Antoing :

■ kapel van het de-Ligne-kasteel,

De voormalige Onze-Lieve-Vrouwekerk van Antoing, een bedehuis in romaans-gotische overgangsstijl gesitueerd binnen de muren van het kasteel van Antoing, bevatte meerdere grafsteden van de familie de Melun, de vroegere heren. Bij de sloping van het gebouw, in 1870-1874, werden een aantal mausolea overgebracht naar de slotkapel; de overige werden onherroepelijk vernield.

De grafplaat met half-verheven gisanten van Béatrice de Biaisart († 1419) en van haar zoon Guillaume de Melun († 1406), "*fils de Messire hue de Meleun seigneur danthoing despinoy de Sotenghien*

et viscomte de Gand", beide op natuurlijke grootte gelegen onder gotische baldakijnen, sluit vormelijk aan bij de voorbeelden in het genre maar valt dan weer op door de ongewone voorstelling van moeder met kind. Niet minder merkwaardig zijn de levensgrote gisanten van Jean de Melun, raadgever en kamerheer van Filips de Goede, en van zijn beide echtgenoten, Johanna van Luxemburg en Johanna van Abbeville, zij aan zij gelegen onder een dubbel gotisch baldakijn. Van de sarcofaag waarop de grafplaat oorspronkelijk rustte, bleef helaas slechts één met wapenschilden getooide zijwand bewaard.

■ funeraire vindplaatsen,

Vermeldenswaard is dat de gemeente Antoing op funerair gebied nog méér te bieden heeft, al was het maar door de aanwezigheid van een - thans genivelleerde - Romeinse tumulus met grafkamer en nabijgelegen grafmonument, te Antoing-Billemont, en verder omwille van de resten van een IVde-eeuwse begraafplaats te Antoing-Guéronde.

■ en kalkovens

Doornik is sinds de middeleeuwen niet alleen een productiecentrum van steen, doch tevens van de hieruit geproduceerde kalk. Wegens het hydraulische - dit is het waterhoudende en bovendien goed waterresistente - karakter van deze kalk is hij steeds een veelgevraagd produkt geweest. Sinds de late XVIIIde eeuw werden de eigenschappen nog duidelijker onderkend en in de XIXde eeuw werd de productie ervan merkkelijk geïndustrialiseerd.

Een mooie getuige van deze XIXde-eeuwse aanpak vinden we onder andere in de Rue des Fours te Antoing, waar een zsvoudige kalkoven valt te bewonderen, geconstrueerd in Doornikse steen.

Lode De Clercq
m.m.v. Marcel M. Celis

Wij herdenken

Op 8 oktober
GUSTAAF DE SMET,
kunstschilder

(Gent 21 januari 1877 -
Deurle 8 oktober 1943).

Gustaaf, broer van Leon de Smet, behoorde tot de 'Tweede Latemse Groep'. Van 1888 tot 1895 liep hij Akademie in Gent en hielp onderwijl zijn vader in diens decoratiebedrijfje. Bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog week hij uit naar Nederland waar hij o.m. Ch. Toorop, Le Fauconnier en de gebroeders Wiegman ontmoette, stuk voor stuk persoonlijkheden onder wier invloed hij tot een nogal ruig expressionisme evolueerde. Voorbeelden daarvan vormen een reeks hoevelandschappen en werken als 'De Veie Aarde', 'Vrouw Van Spakenburg' enz. Terug in België rond 1922 vestigde hij zich anno 1927 blijvend in Deurle.

In verband met zijn oeuvre verwijst men graag naar zijn wat naieve voorstellingswijze en naar zijn zeer vereenvoudigde, vlakke figuren die de toch rake, wat ironische kijk met de volksprent gemeen hebben. De omgeving, het landelijke leven, boeren en dorpelingen bleven hem inspireren, ook nadat hij definitief van koers veranderde en zich vrijer ging opstellen ten opzichte van zijn motieven.

*Deurle, Kerkhof,
om en nabij de dorpskerk.*

Op 25 oktober
KAREL MICHEL MARIA VERLAT,
kunstschilder en graficus
(Antwerpen 24 november 1824 -
aldaar 23 oktober 1890).

Ofschoon Verlats oeuvre in zijn tijd heel wat sukses kende, spreekt het vandaag nog maar flauwtjes aan, zelfs de hardnekkigste retrogevoelens kunnen daar niets aan veranderen. De gevoeligheid der huidige generaties wordt nauwelijks beroerd door het monumentale romantisme dat in zijn werken overheerst.

Van 1869 tot 1874 was hij leraar aan de Akademie van Weimar; later, anno 1877, aan de Antwerpse Akademie, waarvan hij in 1885

directeur werd. Deze instelling genoot destijds een Europese vermaardheid, die onvermijdelijk op haar directeur afstraalde. Verlat studeerde o.m., te Antwerpen, bij Nicaise de Keyser en Gustaaf Wappers; in Parijs bij Th. Couture en Hippolyte Flandrin.

Hij hield zich afzijdig van de moderne kunststromingen van zijn tijd en bleef de waarneembare werkelijkheid trouw, een verering waarvoor geen formaat te groot was.

*Antwerpen-Schoonselhof,
Erelaan op Perk Z.*

Op 1 december
OSCAR JESPERS,
beeldhouwer

(Borgerhout 22 mei 1887 -
Brussel 1 december 1970).

Oscar, broer van schilder Floris Jespers, werd aanvankelijk opgeleid door zijn vader Emiel. Later had hij o.m. de nog steeds onderschatte beeldhouwer Thomas Vinçotte tot leraar aan het 'Hoger Instituut' van de Antwerpse Akademie. In 1927 vestigde hij zich in Brussel waar hij leraar werd aan 'Ter Kameren' (Ecole Nationale Supérieure d'Architecture et des Arts Décoratifs). Hij was lid van meerdere kunstverenigingen die intussen geschiedenis maakten, zoals Kunst van Heden, Sélection, l'Art Vivant et Les Compagnons de l'Art. Bovendien doceerde hij van 1927 tot 1954 aan de Jan-van-Eyckakademie in Maastricht en was hij anno 1961 gastleraar aan The School of the Museum of Fine Arts, te Boston (USA).

Jespers evolueerde via een kubistische en een expressionistische periode naar een meer natuurlijke, weliswaar uitgepuurde stijl die zich kenmerkt door vormbeheersing en een grote innerlijke kracht. Jespers behoorde nog tot de klasse der 'pursang' beeldhouwers die niet terugdeinsden voor 'harde technieken' zoals de 'taille directe' enzomeer.

*Begraafplaats van Etterbeek
te Wezembeek-Oppeem.*

Filip Tas

Uitgelezen

DE KOK Harry en WAUTERS Eugène, *Elks deel op 't laatst is het Graf. Een Turnhouts verhaal over begraven en het oude kerkhof.*

Dienst Stadspromotie en Geschiedkundige Kring Taxandria, Turnhout, 1990, 184 p.

Naar aanleiding van de Open-Monumentendag 1990 en op initiatief van Marcel Hendrickx, Schepen van Stadspromotie, gingen stadsarchivaris H. de Kok en architect E. Wauters op zoek naar het funeraire verleden (en heden) van de stad Turnhout.

In een eerste, vaak verrassend geïllustreerd gedeelte, worden de *Turnhoutenaren en hun doden* aangepakt: een historisch overzicht van de grafgebruiken, de diverse begraafplaatsen en kerkhoven, praktische en anekdotische aspecten van de *uitvaart*, tot en met de *Kerkhofruzie*s en *-diskussies*.

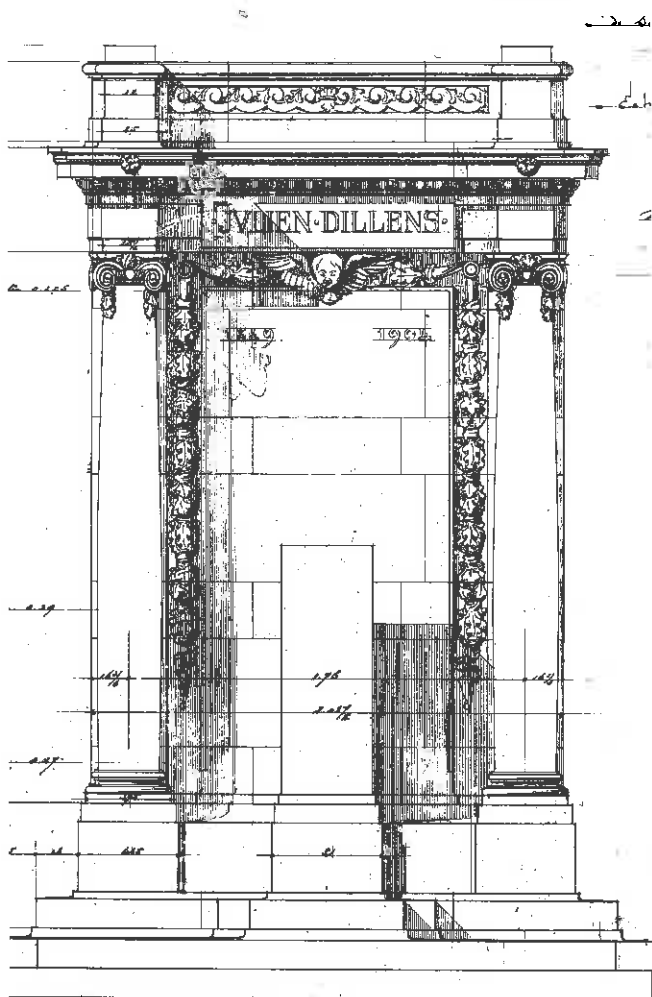
Het tweede luik behandelt de *Stenen Getuigen* zelf, met name het oude kerkhof aan de Kwakkelstraat. Ruim meer dan 226 laatste rustplaatsen van Turnhoutenaren worden hier vermeld met tegelijk biografische gegevens betreffende de overledene én - waar mogelijk - een summier beschrijving van het monument.

Het geheel wordt afgerond met een *Alfabetische lijst der begravenen* en een reeks foto's van de belangrijkste monumenten.

Inlichtingen over deze publikatie zijn te verkrijgen bij de Dienst Stadspromotie, Grote Markt 1, 2300 Turnhout, telefoon (014) 41 89 41, toestel 192 of 218.

Illustraties bij de tekst van blz. 5 :

Een ontwerp van Eug. Dhucque voor Dillens' grafmonument.

Begraafplaats van de gemeente Sint-Gillis te Ukkel.
Het grafmonument voor Juliaan Dillens, kort na de inhuldiging
(documenten uit de verzameling Ch. Spapens).

EPITAAF vzw

Onze-Lieve-Vrouwvoorplein 16
1020 Brussel

Redactie :

Bert Bracke, Karel Roelants, Filip Tas, Linda Van Santvoort, Martine Wynants.
Met medewerking van Marcel Celis en Lode De Clercq.
Deze nieuwsbrief werd gezet en gedrukt door Carto, 1210 Brussel.
V.U. Linda Van Santvoort, O.-L.-Vrouwvoorplein 16, 1020 Brussel.

Jaarabonnement :

450 BEF door overschrijving op rekening 068-2039260-56 van Epitaaaf met vermelding van naam, adres en jaartal.

Giften :

Giften voor het inrichten van een Museum voor Grafkunst en voor het restaureren van grafmonumenten zijn steeds welkom op rekening 000-0000004-04 van de Koning Boudewijnstichting, met vermelding 'Programma Bouwkundig Erfgoed' én specificering 'Restauratie Salu' of 'Restauratie Grafmonumenten'. Indien U zou wensen dat uw gift voor de restauratie van een specifiek monument wordt aangewend, is voorafgaandelijk overleg noodzakelijk. Een attest voor fiscale aftrekbaarheid wordt binnen een termijn van dertig dagen na ontvangst van de gift aan de schenker opgezonden.